

**ЗВІСТКА ПРО ЛЬВІВ У ТВЕРСЬКОМУ ЛІТОПИСІ
ПІД 6743 (1241) Р.**

Перші спроби визначення дати заснування Львова були здійснені наприкінці XVI ст. У скарзі львівської католицької громади на вірменську спільноту цього ж міста сказано, що Львів заснував приблизно у 1280 р. князь Лев Данилович¹. Найімовірніше цю дату укладач скарги почерпнув із “Хроніки” Мартина Кромера, у якій під цим роком описаний набіг польського князя Лешка Чорного на галицько-волинські землі, що начебто досягнув Львова.² Тим же роком датується заснування міста у короткому історичному нарисі, написаному на початку XVII ст. Йоганном Альнпеком, для багатотомного видання Г. Брауна про найбільші міста світу³. Отже, наприкінці XVI і на початку XVII ст. львів’яни вважали, що їхнє місто засноване у 1280 р.

Проте, у повному варіанті своєї праці “Опис міста Львова”, Й. Альнпек подав ранішу дату заснування Львова – 1270 р.⁴ Можливо, до “поглиблення” початків міста його спонукала грамота князя Лева Даниловича сфальсифікована львівськими ченцями-домініканами, мабуть у другій половині XVI ст.⁵ У цьому документі читаємо, що він виданий у Львові “року другого по збудуванню міста, в понеділок 5 серпня, року від створення світу

¹ Дашкевич Я. Древняя Русь и Армения в общественно-политических связях XI–XIII вв. (Источники исследования темы). *Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования 1982 г.* Москва 1984, с. 195; Купчинський О. *Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти.* Львів 2004, с. 947.

² Дашкевич Я. Древняя Русь..., с. 195; Cromer M. *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX.* Basiliae 1555, p. 247.

³ Braun G., Hierat A., Hohenberg A. *Theatri precipuarum totius mundi urbium.* Coloniae Agrippinae 1617, lib. VI, № 49.

⁴ Rachwał S. *Jan Alnpek i jego “Opis miasta Lwowa” z początku XVII wieku.* Lwów 1930, s. 10.

⁵ Мицько І. Примітки та коментарі. Б. Зіморевич. *Потрійний Львів: Leopoldis Triplex.* Львів 2002, с. 188.

6778”⁶, тобто, за нашим літочисленням у 1270 р. Від Й. Альнпека, цю дату запозичив Б. Зімович та інші автори⁷.

Таке датування народження Львова не суперечило поширеній у XVI ст. думці, що місто заснував князь Лев Данилович, адже його батько король Данило Романович помер за кілька років до цієї події (у 1264 р.). Вперше її писемну фіксацію зустрічаємо у книзі “Космографія” німецького гуманіста Себастьяна Мюнстера (1489–1552), виданій у Базелі в 1541 р., згодом, у ряду пізніших авторів: М. Кромера, Б. Папроцького, А. Гвагніні, М. Стрийковського, М. Груневега і кількох білорусько–литовських літописач: Археологічного товариства, Рачинському, Ольшевському, Свєрїновському та Румянцівському⁸.

У малодослідженому і ще не опублікованому “Пом’янику Львівського Святоюрїївського монастиря”, який розпочали вести у 1721 р. знаходимо іншу дату заснування Львова – 1267 р.⁹, але вона не набула популярності. Тому, ще в перші десятиліття XIX ст. львів’яни вважали, що їхнє місто було закладене у 1270¹⁰.

У 1818 р. вперше видана “Історія” М. Карамзіна, в якій у примітках процитовано значні фрагменти Галицько-Волинського літопису і також уривок з описом пожежі Холма, в якому згадується Львів під помилковою датою 1259 р.¹¹ Російський історик,

⁶ Купчинський О. Акти..., с. 481, 484.

⁷ Zimowicz J. B. *Opera quibus res gestae urbis Leopoldis illustrantur*. Leopoli 1899, p. 41.

⁸ Munster S. *Cosmographie oder Beschreibung aller Länder, Herrschaften, Fürnsten*. Basel 1541, s. 1029–1030; Cromer M. *De origine...*, p. 247; Paprocki B. *Gniazdo cnoty, zkad herby rycerstwa sławnego Krolestwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowieckiego, Żmudzkiego, y inszych państw do tego krolestwa należących książąt, y panow, początek swoy maia*. Kraków 1578, s. 1221; Gwagnini A. *Sarmatae Evropeae deskripcio*. Kraków 1578, fol. 71; Strzykowski M. *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi*. Warszawa 1846, t. 1, s. 306; Ісаєвич Я. Найдавніший історичний опис Львова. *Жовтень*. Львів 1980, № 10, с. 111; Летописи белорусско–литовские. *Полное собрание русских летописей (даль – ПСРЛ)*. Москва 1980, т. 35, с. 94, 150, 178, 198, 219.

⁹ Інформація подана Ю. Дибюю: *Семінарій “Княжі часи”. Давній Львів*. Львів 2003, с. 28.

¹⁰ Зокрема, пропонувалося вести літочислення від заснування Львова у 1270 р.: *Pielgrzym lwowski, na rok 1823*. Lwów 1822, s. A.

¹¹ Карамзин Н. М. *История государства Российского. Примечания*. Москва 1988, кн. 1, т. IV, стб. 36.

зокрема, висловив думку, що “Лев ... утвердив свій престол у новому місті Львові, заснованому ще при Данилові”¹². Опублікована літописна цитата і наведене твердження М. Карамзіна спричинилися до зміни думки, щодо особи засновника міста Львова. У другій чверті ХІХ ст. починають вважати, що ним був Данило Романович. Вперше писемну фіксацію цього твердження зустрічаємо у “Граматиці языка малоруського в Галичині”, укладеній Іваном Вагилевичем і виданій у 1845 р. У ній знаходимо таке речення: “Львовъ заложеный Данилом Романовичемъ”¹³. Напевно, це твердження домінувало у тому інтелектуальному середовищі, до якого належав цей діяч “Руської трійці”. Нагадаємо, що другий том “Полного собрания русских летописей”, у якому вперше опубліковано Галицько–Волинський літопис, був виданий у 1843 р. в Санкт-Петербурзі, але малоімовірно, щоб ця книга потрапила до І. Вагилевича перед завершенням роботи над “Граматикою”. Також зазначимо, що Д. Зубрицький висловив сумнів у доцільності приписування заснування міста Леву Даниловичу, але не наважився твердити, що це зробив Данило Романович¹⁴.

Вперше у Галицько-Волинському літописі Львів згадується при описі пожежі Холма: “сицю жь пламени бывшоу, якоже съ всеє землѣ зарю видѣ якожь и съ Львова зрящи видѣти по полемъ Белзскимъ горена силнаго пламене”¹⁵. Сучасні підрахунки показують, що при сприятливому збігові метеорологічних умов,

¹² Там само, кн. 1, т. IV, стб. 72.

¹³ Wagilewicz J. *Gramatyka języka maloruskiego w Galicji*. Lwów 1845, s. 143.

¹⁴ Zubrycki D. *Rys do historyi narodu ruskiego w Galicyi hierarchij cerkiewnej w temże krolestwie*. Lwów 1837, zes. 1, s. 46-47.

¹⁵ Староруські київські і галицько-волинські літописи: Острозький список (Хлебніковський) і список Четвертинського (Погодінський). *Гарвардська бібліотека давнього українського письменства. Корпус текстів*. Гарвард. 1990, т. 8. С. 356 (с. 714); Ипатьевская летопись. *ПСРЛ*. Москва 1998, т. 2, стб. 841. Галицько-Волинський літопис ми цитуємо за Хлебніковським списком, який, на нашу думку, точніше передає архетип Києво-Галицько-Волинського літописного зводу, ніж Іпатіївський. У дужках подаються поклики на третю, найпізнішу посторінкову пагінацію Хлебніковського кодексу, яка найкраще відчитується у цьому виданні. Подаються також поклики на Іпатіївський список, щоб полегшити читачам орієнтацію у літописному тексті.

якщо не саму пожежу, так бодай заграву на обрії можна було побачити у Львові¹⁶.

Як відомо, Галицько-Волинський літопис не мав дат, за винятком кількох, тому й тепер вони відсутні у списках Хлебниківської й Єрмолаївської редакцій. Датування подій наявне у Іпатіївському списку, але роки у ньому були проставлені досить пізно, тому майже завжди вони помилкові. Не є винятком і літописна стаття 1259 р., у складі якої знаходимо процитований вище уривок. Здебільшого дослідники XIX ст. саме цим роком датували першу писемну згадку про Львів, хоча більшість із них відзначала її непевність.

Наприкінці XIX ст. хронологію Галицько-Волинського літопису ґрунтовно дослідив М. Грушевський, який запропонував датувати пожежу Холма 1255 р. Приблизно пів століття ця думка домінувала серед науковців¹⁷. У середині 50-х рр. XX ст. С. Білецький прийшов до висновку про необхідність датування цієї події ранньою весною 1256 р.¹⁸, тепер цей рік вважається більшістю дослідників датою першої писемної згадки про Львів. Потрібно також відзначити, що у 80-х рр. XX ст. Л. Махновець відніс пожежу Холма до листопада 1257 р.¹⁹, але таке розв'язання цієї проблеми не набуло поширення серед науковців. Найважливішою датою нам видається все-таки 1256 р.

Наявна ще одна літописна згадка про Львів, раніша від поданої вище, яка міститься у Тверському літописі. Під 1241 р. у ньому розповідається про похід в Угорщину монголо-татарського війська очоленого ханом Батием: “и срѣте его король Велій и Коломанъ у Солоной рѣкы, на ней же грады Велиньскіє:

¹⁶ Мацкевий Л., Гудима Ю., Матвіїв В. До інтерпретації археологічних джерел з Чатової скелі в контексті досліджень давнього Львова. *Пам'ять століть*. Київ 2003, № 1, с. 42-43.

¹⁷ Грушевський М. Хронологія подій Галицько-волинської літописи. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*. Львів 1901, т. ХІІ, с. 40, 68. Цим же роком датує пожежу Холма сучасний польський дослідник Д. Домбровський: *Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*. Poznań-Wrocław 2002, s. 49.

¹⁸ Білецький С. Перша історична згадка про місто. *Нариси історії Львова*. Львів 1956, с. 20.

¹⁹ Галицько-Волинський літопис. Пер. з давньоруськ. Л. Махновця. *Жовтень*. Львів 1982, № 7, с. 59; *Літопис руський*. Пер. з давньоруськ. Л. Махновця. Київ 1989, с. 417.

Изборско, Львовъ великій, Велинь, на той рѣцѣ бысть имъ бой и Батый побѣди, и побѣгоша Угры”²⁰. Навіть поверхового ознайомлення з цим уривком достатньо для серйозних сумнівів щодо його вірогідності, адже добре відомо, що жодне з перелічених вище міст не розташоване на ріці Шайо (літописна р. Солона), правій притоці р. Тиси. Для цього випадку ми маємо рідкісну можливість прослідкувати механізм роботи укладача цього літописного зводу і знаємо джерела, якими він користувався.

Тверський збірник є пізньою компіляцією, укладеною у 1534 р. вихідцем із Ростовської землі, про що свідчать звістки датовані 6496 і 6527 рр. О. Шахматов висловив обгрунтовану думку стосовно того, що йому належить тільки перша частина літопису, яка обмежується 1255 р. Друга не збереглася і була замінена іншою компіляцією. Перша частина поєднує звістки Софіївського першого літопису, Новгородського першого, того Суздальського літопису, яким користувалося основне джерело Львовського літопису, також Єрмолинського і деяких інших²¹.

Як відзначалося вище, одним із джерел, використаних укладачем Тверського літопису був ранній список Софіївського першого літопису, або навіть список гіпотетичного зводу 1448 р., із якого він запозичив такі слова: “король же Бѣло и Коломанъ сръѣтоша Батыя у Солонии рѣки. И бившимся имъ обоимъ полкомъ, и бысть сѣча велика. И побѣгоша Угре.”²². ”У вищеназвані джерела цей уривок запозичений ймовірно із списку Іпатіївського літопису (його Галицько-Волинської частини).

У розпорядженні укладача Тверського літопису була ще одна писемна пам’ятка – “Список міст далеких і близьких”, створення якої дослідники, здебільшого, датують у межах останньої чверті XIV ст.²³ Це джерело могло бути віднайдене у складі

²⁰ Рогожский летописец. Тверский сборник. *ПСРЛ*. Москва 2000, т. XV, стб. 375.

²¹ Шахматов А. Летописи (Статья из “Нового энциклопедического словаря” Брокгауза-Ефрона, том XXV). Його ж. *Обозрение русских летописных сводов XIV–XVI вв.* Москва; Ленинград 1938, с. 371-372.

²² Софийская первая летопись. *ПСРЛ*. Ленинград 1925, т. V, вып. 1, с. 220; Софийская первая летопись старшего извода. *ПСРЛ*. Москва 2000, т. VI, вып. 1, стб. 303.

²³ М. М. Тихомиров вважає, що ця пам’ятка була створена у 1387–1392 рр.: Тихомиров М. Н. “Список городов дальних и ближних”. *Исторические записки*.

рукописного кодексу, в якому знаходився Новгородський перший літопис молодшого зводу, також використаний укладачем Тверського збірника. У “Списку” він знайшов серед волинських міст три міста, які, на його думку, розташовувалися “на рѣчѣ Солонои Изборско, Львовъ великии, Волянъ”²⁴ і вставив їх у свій літопис після слів “Солоной рѣки”. Відзначимо, що укладач Тверського збірника неправильно зрозумів процитований вище уривок. Ні одне із цих трьох міст не розташовується на ріці Солоній. Насправді у “Списку” сказано, що “Другабечъ на рѣчѣ Солонои”, тобто, на цій ріці знаходиться місто Дрогобич. Потрібно наголосити, що не у всіх списках наявне місто “Другабечъ”. Зокрема, у тому, що знаходиться в одному кодексі із Новгородським першим літописом молодшого зводу це місто відсутнє, натомість воно зустрічається у списку, який розташовується в одному манускрипті із Воскресенським літописом²⁵. Міста “Изборско, Львовъ великии” взагалі не прив’язані до будь-якої водної артерії, а “Волянъ на Бугу”, тобто на річці Західний Буг. Напевно, укладач цього літопису вважав, що на Бузі розташовується Володимир: “на Бугу Володимеръ”, тобто, що гідронім Буг відноситься не до попереднього слова, а до наступного²⁶. Дослідники мають труднощі із локалізацією міста Изборська²⁷.

Москва 1952, т. 40, с. 214-259; Є. П. Наумов у 1394–1396 рр.: Наумов Е. П. К истории летописного “Списка русских городов дальних и ближних”. *Летописи и хроники, 1973 г.* Москва 1974, с. 150-163; В. Л. Янин у 1375–1381 рр.: Янин В. Л. К вопросу о дате составления обзора “А се имена градом всем русским дальним и ближним”. *Древнейшие государства Восточной Европы. Материалы и исследования 1992–1993 года.* Москва 1995, с. 125-134. Відзначимо, що названим вище дослідникам не був відомий список цієї писемної пам’ятки опублікований А. Шлецером: Schlözer A. L., Gebhardi L. A. *Geschichte von Litauen, Kurland und Lifland.* Halle 1785, s. 17-19.

²⁴ Статті предшествующие Комиссионному списку. *ПСРЛ.* Москва 2000, т. III, с. 476.

²⁵ Статті..., с. 476; Летопись по Воскресенскому списку. *ПСРЛ.* Санкт-Петербург 1856, т. VIII, с. 240. Видавці цих двох списків вважали, що “рѣчѣ Солонои Изборско”.

²⁶ Потрібно відзначити, що таким же чином як і укладач Тверського збірника інтерпретували ці слова видавці Воскресенського літопису: “на Бугу Володимеръ”, хоча добре відомо, що Володимир знаходиться на ріці Лузі: Летопись по Воскресенскому списку, с. 240.

²⁷ Тихомиров М. Н. “Список”..., с. 236.

Найімовірніше, укладач цієї писемної пам'ятки механічно об'єднав в одне слово, наявні у джерелі, яким він користувався, сполучник “і” та наступний топонім “Зборско”, у якому можливо маємо перекручене написання назви міста Зборова.

Отже, звістка про Львів під 6749 (1241) р. у Тверському збірнику не є вірогідною, а є результатом невдалої інтерполяції у літописний текст уривку із “Списку міст далеких і близьких”. Значний фрагмент із Тверського збірника був опублікований у “Памятниках литературы Древней Руси: XIII век”²⁸, в якому процитований уривок поданий як вірогідне джерело. Недавно цю інформацію майже оприлюднено як чергову псевдо-сенсацію.

---

²⁸ Летописные повести о монголо-татарском нашествии. *Памятники литературы Древней Руси: XIII век*. Москва 1981, с. 174; Переопубліковано у науково-популярному виданні: *За Землю Русскую. Век XIII*. Москва 1983, с. 415; Див. перевидання цієї літературної пам'ятки: *Библиотека литературы Древней Руси*. Санкт-Петербург 1997, т. 5, с. 130.